

הסוגיא השלושים וחמש – כהן שלקה באצבעו (קג ע"ב¹⁸ – קד ע"א⁶)

משנה

כהן שלקה באצבעו – כורך עליו גמי.
במקדש אבל לא במדינה.
אם להוציא דם – כאן וכאן אסור.

תלמוד

מתני': כהן שלקה באצבעו וכו' ;

(א) [1] אמ' רב יהודה בריה דר' חייא: לא שנא אלא גמי, אבל צלצול קטן הוי ייתור בגדים.
ור' יוחנן אמ': לא אמרו יתור בגדים אלא במקום בגדים,
אבל שלא במקום בגדים לא הוי יתור בגדים.

[2] 5 ותיפוק לי משום דהויא חציצה!
בשמאל, ואיבעית אימ' בימין, שלא במקום עבודה.

[3] 5 ופליגא אדרב(ה)[א] אמ' רב חסדא,
דאמ' רבא אמ' רב חסדא: במקום בגדים נימא אחת חוצצת,
שלא במקום בגדים – שלש על שלש חוצצות, פחות משלש אינן חוצצות.

[4] 10 אדר' יוחנן ודאי פליגא, אדרב יהודה בריה דר' חייא מי לימא פליגא?!
שאני צלצול קטן דחשיב.

(ב) ל"א אמרי לה:

[1] אמ' רב יהודה בריה דר' חייא: לא שנו אלא גמי, אבל צלצול קטן חוצץ.
ור' יוחנן אמ': לא אמרו חציצה פחות משלש אלא במקום בגדים,
אבל שלא במקום בגדים – שלש על שלש חוצצות, פחות משלש אינן חוצצות.

[2] 15 והיינו דרבא אמ' רב חסדא.

[3] לימ' פליגא אדרב יהודה בריה דרב חייא?
שאני צלצול קטן דחשיב.

[4] ולר' יוחנן, אדאשמעינן גמי, לשמעין צלצול קטן!
מילתא אגב אורחיה קמ"ל דגמי מסי.

חילופי הנוסחאות

[2] הוי בקטע גניזה: "האוי". סימון הקמץ באות אל"ף רווח בקטע הגניזה הנ"ל. השוו להלן: "מאסי" (שורה 20); דראבא (שורות 7, 16). [7] אדרב(ה) [א] בכל יתר עדי הנוסחא כפי שתוקן בכ"י אוקספורד: "דרבא", ואל"ף היחס ליתא. [10] אדר' יוחנן בכ"י מינכן כאן ולהלן שורה 13: "ר' הייא" (!), אולם "כלל גדול הוא לגבי כ"י מינכן, ששמות החכמים שבו נתקצרו (או שובשו) במידה שאינה רגילה בשאר כתבי-היד" (פרידמן, השוכר – הנוסחא, עמ' 147). [12] ל"א ביתר עדי הנוסחא (פרט לכ"י מינכן, שבו יש חיסרון): "[ב]לישנא אחרינא". [19] אדאשמעי' בקטע גניזה: "מאי איריא אשמעינן".

מסורת התלמוד

כל הסוגיא ירושלמי עירובין י יג, כו ע"ד; זבחים יט ע"א.

רש"י

כורך עליה גמי ואף על פי שהגמי מרפא את המכה הואיל והשתא מיהא צורך עבודה היא, דלאו אורח ארעא שתראה מכתו עם העבודה, ומכסה אותה בגמי. אבל לא במדינה דרפואה בשבת שבות הוא, ואסור. ואם להוציא דם שמהדקה בגמי כדי להוציא דמה. כאן וכאן אסור שאין זה צורך עבודה, ועובד דהוה ליה חובל, ואב מלאכה לא משתרי לגבייהו.

צלצול קטן אזור קטן נאה כמו: היא הגרה בצלצול, בסוטה (ט ע"ב), ובלעז בנדי"ל. הוי יתור בגדים ותניא בשחיטת קדשים, פרק שני (זבחים יח ע"א): "לבש שני מכנסים, שני אבנטים, חסר אחת, יתר אחת, או שהיתה לו רטיה על בשרו תחת בגדו ועבד עבודה – עבודתו פסולה", ויליף לה התם מקראי: "בני אהרן הכהנים" – בכהונם, כלומר בבגדי הדיוט הזקוקין להם. הא כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד עבודתו פסולה, דהיינו יתור בגדים. ותיפוק ליה בין גמי בין צלצול, משום דחייץ בין ידיו לעבודה, ואנן "ולקח הכהן" בעינן, דמשמע בעצמו, ולא על ידי דבר אחר. בשמאל שאין עבודה כשרה בה, כדאמרינן בשחיטת חולין: "כל מקום שנאמר 'אצבע' ו'כהונה', אינו אלא ימין". אי נמי בימין שלא במקום עבודה כגון על גב האצבע. ופליגא הא דר' יוחנן, דאמר שלא במקום עבודה לא הוי יתור בגדים, ואפילו בגד שלש על שלש משמע דלא פסיל. אדרבה דאמר: שלא במקום בגדים, שלוש על שלוש חוצצות במקום בגדים, אפילו נימא אחת חוצצת, ואף על גב דמשום יתור ליכא למימר, דהא לאו בגד הוא, חציצה מיהא הויא, כדכתיב (ויקרא ו ג): "ומכנסי בד ילבש על בשרו" – שלא יהא דבר חוצץ. שלש על שלש חוצצות דכיון דבגד מקרי, הוי יתור בגדים, דלא מצי למתני בלשון יתור בגדים, דלאו בגד הוא. פחות משלש אין חוצצות דאידי דלא חשיב בגד, יתור בגדים אין כאן, דלאו בגד הוא, וחציצה נמי אין כאן, דשלא במקום בגדים, פחות משלש אין חוצצות. ואיהו דאמר דצלצול קטן חייץ ואף על גב דלא הוי שלש על שלש – צלצול קטן חוצץ משום יתור בגדים. והיינו נמי כלישנא קמא, ואין בה חילוק אלא במילתיה דר' יוחנן. והאי דנקטינן ליה במילתיה דרב יהודה בלשון חציצה, משום דהך פלוגתא דר' יוחנן דלא מצי למתנייה משום יתור בגדים, דקאמר פחות משלש על שלש, במקום בגדים, חוצץ. ופחות משלש לא מצי למימר יתור בגדים אלא משום חציצה, להכי נקט לכולה בלשון חציצה. שלש על שלש חוצצות ומשום יתור בגדים. לימא פלוגתא הא דרבא אדרב יהודה בריה דר' חייא, דחשיב צלצול קטן יתור בגדים. שאני צלצול דחשיב ואיכא למימר דמודה ביה רבא אבל ר' יוחנן פליג עליה, דהא עלה קאי ופליג. לר' יוחנן דאמר צלצול נמי שרי, לישמעין תנא דמתניתין צלצול קטן דלא חייץ וכל שכן גמי. דגמי מסי משום שבת איצטריך למתני גמי, דאף על גב דמסי, שרי במקדש.

פירוש הסוגיא

תקציר

משנתנו שונה: "כהן שלקה באצבעו כורך עליה גומי – במקדש אבל לא במדינה. אם להוציא דם – כאן וכאן אסור". סוגיית הבבלי מוקדשת לביורור בעיות הלכתיות בדיני עבודת המקדש העלולות להתעורר עקב כריכת הגומי על אצבעו של הכהן. היא מבוססת על השוואת הגישה הארץ ישראלית – הבאה לידי ביטוי במימרות המופיעות גם בסוגיית הירושלמי המקבילה – לגישה הבבליית הבאה לידי ביטוי בדברי רב חסדא. הסוגיא עצמה מופיעה בשתי גירסאות. ב'לישנא קמא' (א)1] קרובה הצגת מימרותיהם של האמוראים הארץ ישראלים למצוי בסוגיית הירושלמי, ואילו ב'לישנא אחרנא' (ב)1], השיטות והדיון שונים במידה רבה. מסתבר, כפי שכבר העיר ריצ"ד, שבבבל הכירו את המסורת הארץ ישראלית המקורית אלא שאמוראים בבליים הגיהו את השמועה כדי להשוות את השיטה הארץ ישראלית עם דברי האמוראים הבבליים.

מבוא

המקרה המובא במשנתנו: "כהן שלקה באצבעו כורך עליה גומי – במקדש אבל לא במדינה. אם להוציא דם – כאן וכאן אסור", הוא האחרון בסדרת המשניות השנויות בדפוס המשווה את הדין שבמקדש לזה שבמדינה. ייתכן שהלכה זו מבוססת על הדין המבואר בתוספתא שבת יב יד (עמ' 54): "נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על גבי מכתו אבל לא גמי יבש ולא כתותין יבשין על גבי מכתו", שממנו למדנו על האיסור הכללי ליתן גומי¹ על המכה² בשבת.³ סוגיית הבבלי מוקדשת לביורור בעיות הלכתיות בדיני עבודת המקדש העלולות להתעורר עקב כריכת הגומי על אצבעו של הכהן. היא מבוססת על השוואת הגישה הארץ ישראלית – הבאה לידי ביטוי במימרות המופיעות גם בסוגיית הירושלמי המקבילה (יג, כו ע"ד), של יהודה ברבי,⁴ הוא יהודה בר' חייא, ור' יעקב בר אחא בשם ר' יסא, שניהם אמוראים ארץ ישראלים – לגישה הבבליית הבאה לידי ביטוי בדברי רב חסדא.

הסוגיא עצמה מופיעה בשתי גירסאות. ב'לישנא קמא' קרובה הצגת מימרותיהם של האמוראים הארץ ישראלים למצוי בסוגיית הירושלמי, ואילו ב'לישנא אחרנא', השיטות והדיון שונים במידה רבה.⁵ מסתבר, כפי שכבר העיר ריצ"ד (עמ' קנו), שבבבל הכירו את המסורת הארץ ישראלית "כמו שהיתה באמת וכמו שהיא לפנינו בלישנא קמא ובירושלמי... ואמוראים אחרים הגיהו השמעתא דבאה להם מא"י וגרסו ושנו פלוגתא דרב יהודה ור"י וכל זה כדי להשוות ר"י עם רבא אמר רב חסדא". מנחם כהנא (המסורות המוחלפות, עמ' 261-262) כבר העיר שבצד שיבושי מסירה שחלו במהלכים המפותלים של העברת המסורות בעל פה מדור לדור רווחו גם לא מעט תיקונים שנוצרו במודע ושלא במודע מתוך מניעים שונים. כהנא הדגיש מניעים של

1 הגו(נ)מי הוא הפפירוס, *Cyperus papyrus*, שבו היו משתמשים למטרות מגוונות ובכללן גם רפואיות. ראו לעף, פלורה, א, עמ' 569-571; קליין, הנייר ותעשיתו בא"י, עמ' 61-84.

2 על השימוש בגמי למטרות רפואיות למדנו גם מדברי ר' יוסי בתוספתא כלים בבא קמא ו יט (עמ' 576): "ר' יוסי מטמא בגמי מפני שהרופא נותנו על גבי המכה שהוא מוצץ את הליחה". על מקור זה כבר העיר רב נסים גאון בספר המפתח, בפירושו לסוגייתנו (קג ע"ב ד"ה ודקתני כורך עליה גומי, עמ' כה), וראו ליברמן, תוספת ראשונים, ג, עמ' 23-24. על תכונותיו הרפואיות של הגו(נ)מי ראו לב, סממני המרפא, עמ' 119-120.

3 על איסור רפואה בשבת ראו מה שכתבנו לעיל, עמ' 319, הערה 1.

4 יהודה ברבי הוא כינויו של האמורא הארץ ישראלי בן הדור הראשון, יהודה בנו של ר' חייא. בבבלי הוא מכונה בדרך כלל 'רב יהודה בריה דר' חייא'. ראו היימאן, תולדות תנאים ואמוראים, עמ' 561; ליברמן, הירושלמי כפשוטו, עמ' 365; אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, עמ' 12; אלבק, מבוא לתלמודים, עמ' 165-166; ליברמן, ירושלמי נזיקין, עמ' 204-205.⁵⁵ על המונח 'ברבי' ראו פרידמן, ברבי.

5 הלבני (עמ' רסח, הערה 1) העלה את האפשרות שמימרות האמוראים המקוריות לא נקטו את טעם האיסור ושתי הלישנאות משקפות מחלוקת בטעם האיסור אליבא דמימרות אלו. ברם מסוגיית הירושלמי מוכח שהאמוראים עצמם נקטו בטעם. על איכא דאמרי מאוחרת מידי סתם התלמוד, ראו פרידמן, השוכר – פרושים, עמ' 60 והערה 26; עמ' 277.

פסיקת הלכה שהיו דומיננטיים ביצירת מסורות חלופיות.⁶ ברם בסוגייתנו מסתבר שלא מניעים של פסיקת הלכה הנחו את החכמים שהוסיפו את הלישנא אחרינא. קשה להניח שלדיונים שבסוגייתנו על אודות חציצה וייתור בגדים בעבודת המקדש היתה נפקות הלכתית לחכמי בבל. אולם ייתכן שמניע 'פטריוטי', כפי שתיאר ריצ"ד, הוא שהביא בעלי גמרא מאוחרים להוסיף לישנא אחרינא העושה שלום בין חכמי בבל וארץ ישראל.

(א) [1] אמ' רב יהודה בריה דר' חייא לא שנא אלא גמי אבל צלצול קטן היו ייתור בגדים

בירושלמי הנ"ל מופיעה דעה זו בשם אותו חכם⁷ בלשון הבא: "יהודה ברבי אמ': לא שנו אלא גמי, אבל בינגיון אסור מפני יתור בגדים". המונח הרומי(?) הארץ ישראלי 'בינגיון' או 'גינגליון',⁸ שמשמעו אבנט, תורגם בבבל למונח הבבלי 'צלצול'⁹ קטן.¹⁰ שמשמעו זהה. כוונת הדברים שווה. משנתנו התיירה דווקא כריכת גמי, אבל כריכת אבנט אסורה מפני ייתור בגדים. מסתבר ששיטתו של יהודה ברבי נבעה מן התפיסה שיוחסה בירושלמי לבני הישיבה ("סברין¹¹ מְמַר¹²"): "יתור בגדים כחיסור בגדים". כלומר, כשם שמחוסר בגדים פוסל עבודתו – כמבואר פעמים רבות בספרות התנאית¹³ – כך נפסלת עבודתו של מי שלובש בגדים יתרים על בגדי הכהונה.

תפיסה מחודשת זו, לאו מילתא זוטרתה היא, שכן במקורות התנאיים אמנם הודגש שישנו איסור לחסר בגדים, אולם מקבילו – האיסור לרבות בגדים – כמעט שאינו מופיע. פרט לאיסור ללבוש "שתי כתנות ושני מכנסים ושני אבנטים" (תוספתא מנחות א ח [עמ' 513]), מעין איסור 'בל תוסיף', ולאיסור על כהן הדיוט ללבוש בגדי כהן גדול (תוספתא שם, הלכה ז), לא נזכר בתוספתא ובמשנה איסור ללבוש בגדים אחרים.¹⁴ הגישה המיוחסת לאמורא יהודה ברבי מופיעה במקור תנאי בודד: "בד – שלא ילבש עמהם בגדים אחרים. יכול לא ילבש עמהם בגדי פשתן אבל ילבש עמהם בגדי צמר? תלמוד לומר: בד. יכול לא ילבש עמהם בגדי פשתן אבל ילבש עמהם בגדי חול? תלמוד לומר: בד" (ספרא צו א ב [כט ע"ב] = שם, אחרי מות א א [פ ע"ב]).

6 השו': סטולמן, בשר וחלב, עמ' ה-ו.

7 ראו לעיל, הערה 4.

8 ליברמן (תוספת ראשונים, ב, עמ' 246; שם, ג, עמ' 23/2286) הציע לתקן ולגרס במקום 'בינגיון': 'גינגליון'. הוא ביסס הגהה זו על העתקתו של בעל ספר יחוסי תנאים ואמוראים (ערך 'יהודה בנו של ר' חייא') את הירושלמי הנ"ל: "יהודה בר' אמר: לא שנו אלא גמי, הא גינגיון אסור מפני יתור בגדים". פירוש המילה לפי זה הוא מעין אבנט קטן *cingulum* = הרומי. ראו ערוך השלם, ערך גלגל, ב, עמ' 288; תוספות ערוך השלם, עמ' 123, ערך גלגל; דברי לעף בקרויס, מילון למילים שאולות, עמ' 179; קרויס, קדמוניות התלמוד, ב, עמ' 224-225, ובמיוחד עמ' 225. הערה 1. על ה-*cingulum*, מעין ה-*ζώνη* היווני, ועל שימושיו הרבים, ראו מילון סמית לעתיקות, ערך *cingulum*.

9 המונח 'צלצול' קרוב למונח הארץ ישראלי צוצל, ראו ברויאר, העברית בתלמוד הבבלי, עמ' 277-278. על צלצול ראו קרויס, קדמוניות התלמוד, ב, עמ' 222-223; ליברמן, תוספתא כפשוטה, עמ' 14-3.

10 נראה שגינגליון (*cingulum*) אינו בהכרח 'קטן', וייתכן שבסוגיית הבבלי הוסיפו את המילה 'קטן' בגלל פיסקא (ב)3 המושתתת על הנחת יסוד שהצלצול שעל אודותיו דיבר (רב) יהודה בריה דר' חייא קטן משלוש על אצבעות.

11 בעלי תמר על אתר (עמ' קצד) כתב שזו היתה מסקנת בני הישיבה, וכבר כתב אפשטיין (מבוא לנוסח המשנה, עמ' 721, הערה 1): "וסברין מימר' בירושלמי הוא כמו 'זאמרינן', ויקיימא לן' בבבלי".

12 הניקוד מקורי בכ"י ליידין.

13 הצירוף 'מחוסר בגדים' ... פסל/חייב' מופיע מספר פעמים בספרות התנאית. ראו לדוגמה: משנה זכחים ב א, יד ג; מנחות א ב. בפשוטות, אין למצוא בניסוחים אלו שבתוספתא מקור לאיסור 'יתור בגדים'. בדברים אלו קובע התנא שאין להשתמש בבגדים שאינם דולמים את המעמד ('עבד עבודת זהב בבגדי לבן ועבודת לבן בבגדי זהב ועבד – עבודתו פסולה' [שם]) או את נושא התפקיד ('כהן גדול משמש בשמונה כלים וההדיוט בארבעה, ואם שמש כהן גדול בארבעה והדיוט בשמונה ועבד – עבודתו פסולה' [שם]).

... ור' יוחנן אמ' לא אמרו יתור בגדים אלא במקום בגדים אבל שלא במקום בגדים לא הוי יתור

בירושלמי הובא בשם ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא: "דר' חנינא". כלומר, משנתנו, שלא הגבילה את ההיתר דווקא לגומי, היא כשיטת ר' חנינא, שאמר: "בלבד שלא יחוץ בינו לבין בגד ולא בין בגד לבגד". לדעת ר' חנינא אין איסור יתור בגדים בפריט לבוש כלשהו כל זמן שפריט הלבוש העודף אינו חוצץ בין הכהן לבין בגד הכהונה או בין שני בגדי כהונה. והסבירו עוד: "על דעתיה דר' חנינא, אי זהו יתור בגדים? שתי כתנות, שתי מצנפות, שני מכנסים, שני אבנטים". שיטה זו מתאימה לאמור בתוספתא (שם): "לבש שתי כתנות ושני מכנסים ושני אבנטים או שהיו מקורעין או שחיסר אחד מהן או שנתן רטייה על גבי בשרו תחת בגדיו ועבד – עבודתו פסולה".¹⁶ ואילו בבבלי יוחסה סברה זו לר' יוחנן, אולי בשל הדמיון הפונטי יוחנן – חנינא¹⁷ אולי בשל הנטייה הבבלית לייחס לר' יוחנן מסורות ארץ ישראליות¹⁸ אולי בשל שני הטעמים גם יחד. וקבעו: "לא אמרו יתור בגדים אלא במקום בגדים, אבל שלא במקום בגדים לא הוי יתור בגדים".

[2] ותיפוק לי משום דהויא חציצה בשמאל ואיבעית אימא בימין שלא במקום עבודה

פיסקא זו נועדה לשמש מְתָאם המאפשר להשוות בין הגישה הארץ ישראלית שנוסחה במושגים של 'יתור בגדים' לבין הגישה הבבלית [3] המנוסחת במושגים של 'חציצה'.¹⁹ הנחת היסוד של בעל הגמרא היא שקיים איסור חציצה בעבודת המקדש ולפיכך הוא יכול להקשות על האמוראים הארץ ישראלים: "ותיפוק לי משום דהויא חציצה", כלומר מדוע אין הם דנים בבעיה ההלכתית הבסיסית של חציצה. ובתשובתו המורכבת משתי אוקימתות פשוטות משורטטת ומתוחמת התפיסה המיוחסת לאמוראים הארץ ישראלים דלעיל, שגם לדעתם קיים איסור חציצה אלא שהוא חל דווקא "במקום עבודה", כלומר דווקא במקומות בגופו של הכהן הבאים במגע עם עבודת המקדש.

[3] ופליגא אדרבא... במקום בגדים נימא אחת חוצצת שלא במקום בגדים שלש על שלש חוצצות

שיטת רב חסדא הבבלי: "במקום בגדים נימא אחת חוצצת, שלא במקום בגדים – שלש על שלש חוצצות, פחות משלש אינן חוצצות", מוצגת כמנוגדת לשיטת האמוראים הארץ ישראלים ובמיוחד לשיטה המיוחסת לר' יוחנן כפי שנתבררה בפיסקא [2]. כלומר, הגישה הבבלית שלפיה ישנם מקרים שבהם חל איסור חציצה גם שלא "במקום בגדים" (כאשר שטחו של החוצץ גדול משלוש על שלוש אצבעות) חולקת על השיטה הארץ ישראלית הגורסת ש"שלא במקום בגדים" אין איסור חציצה כלל (ובלבד שאינו "במקום עבודה").

15 על המונח 'דר' פלוני', 'דר' פלוני היא' ראו מוסקוביץ, המשגה, עמ' 182.

16 ליברמן (תוספת ראשונים, ב, עמ' 246), עמד על הדמיון בין דברים אלו לבין המובא אצלנו וטען שדברי הירושלמי הם "הברייתא שלפנינו!"

17 לכך דומה שרמו הריצ"ד (עא ע"א ד"ה ע"א ע"א, עמ' קכה-קכו).

18 ראו לעיל, עמ' 146, הערה 15.

19 רש"י (קג ע"ב ד"ה שלש על שלש) הסביר: "זהאי דנקט בלשון חציצה משום דרישא איירי בנימא אחת במקום בגדים, דלא מצי למתנייה יתור בגדים, דלאו בגד הוא", ובעקבות זאת הוסיף בד"ה שלאחריו להסביר מדוע "פחות משלש על שלש אין חוצצות": "דאידי דלא חשיב בגד, יתור בגדים אין כאן, דלאו בגד הוא, וחציצה נמי אין כאן, דשלא במקום בגדים הוא ושלא במקום עבודה". אולם מסתבר יותר שהמימרא הבבלית לא ביקשה להתייחס לשאלת 'יתור בגדים' וכל מעינה היה נתון לפירוט דין חציצה בקדשים.

[4] אדר' יוחנן ודאי פליגא אדרב יהודה בריה דר' חייא מי לימא פליגא שאני צלצול קטן דחשיב

וממשיכה הגמרא לבאר שהתפיסה הבבלית ודאי אינה עולה בקנה אחד עם דברי ר' יוחנן, שאילו מדברי האחרון יוצא ש"שלא במקום בגדים" אין איסור חציצה כלל. לעומת זאת, עמדתו של (רב) יהודה בריה דר' חייא אינה מנוגדת בהכרח לגישת רב חסדא, שהרי (רב) יהודה בריה דר' חייא סבר שענידת "צלצול קטן" נחשבת ליתור בגדים ואולי אף לחציצה. אולם לבסוף דחתה הגמרא אפשרות זו בקובעה: "שאני צלצול קטן דחשיב", כלומר דווקא בצלצול, שהוא פריט לבוש חשוב, קבע (רב) יהודה בר' חייא שישנו איסור ייתור בגדים, אולם ברמה העקרונית סבר גם הוא שאין איסור חציצה בלבישת פרטי לבוש נוספים, ובניגוד לתפיסת רב חסדא הבבלי.

[1] (ב) ...לא שנו אלא גמי אבל צלצול קטן חוצץ... לא אמרו חציצה... אבל
שלא במקום בגדים...

בלישנא אחרינא מוצגת מחלוקתם של האמוראים הארץ ישראלים מזווית ראייה שונה והדיון אינו באיסור ייתור בגדים אלא דווקא באיסור חציצה. לפי הצגה זו, (רב) יהודה בר' חייא סבר שאיסור חציצה חל בצלצול קטן בכל מקום בגוף הכהן ולעומתו סבר ר' יוחנן שהאיסור חל בעיקר כנגד המקומות המכוסים בבגדי הכהונה, ואילו שלא במקום בגדים הוא חל דווקא כששטחו של החוצץ גדול משלוש על שלוש אצבעות.

[2] והיינו דרבא אמ' רב חסדא

לפי הלישנא אחרינא, שהמסורות הארץ ישראליות מתייחסות לאיסור חציצה, נמצא שהן (ובמיוחד השיטה המיוחסת לר' יוחנן) מתאימות למסורת הבבלית המיוצגת בדברי רב חסדא: "במקום בגדים נימא אחת חוצצת, שלא במקום בגדים – שלש על שלש חוצצות, פחות משלש אינן חוצצות".

[3] לימא פליגא אדרב יהודה בריה דרב חייא שאני צלצול קטן דחשיב

בהקבלה לאפשרות שהועלתה בלישנא קמא העלו בעלי הגמרא את האפשרות שדינה להידחות²⁰ שמא גם אליבא דלישנא אחרינא יש לומר ששיטתו של (רב) יהודה בריה דרב חייא, שקבע שצלצול קטן חוצץ, חולקת על שיטת רב חסדא, שאמר: "פחות משלש אינן חוצצות". ודחו אפשרות זו בטענה שהועלתה גם בדיון שבלישנא קמא: "שאני צלצול קטן דחשיב", כלומר גם (רב) יהודה בריה דרב חייא, שקבע שצלצול קטן חוצץ, לא אמר כן אלא מפאת חשיבותו של צלצול, אבל גם הוא מסכים לכך שבדרך כלל חוצץ ששטחו פחות משלוש על שלוש אצבעות אינו חוצץ. מסתבר ש'לימא' זו שהועלתה על ידי בעלי הגמרא אינה רק מעשה ספרותי שתכליתו לשמש כתמונת ראי ללישנא קמא. דומה שמטרתו העיקרית של המהלך היא להראות – כפי שטענו לעיל במבוא לפירוש – שהמסורות הארץ ישראליות עולות בקנה אחד עם המסורת הבבלית.²¹

20 על 'לימא' ראו לעיל, עמ' 15, הערה 32.

21 ובכך תישוב קושיית בעל שפת אמת בחידושו לסוגיא המקבילה בזבחים יט ע"א, שתהה על כל המהלך: "מה בכך?!", והרי ייתכן שרב חסדא סבר כר' יוחנן. בשפת אמת הציע שהתירוץ לא נאמר אלא "דלרווחא דמילתא מסיק הגמ' דרבא יכול לסבור נמי כר' יהודא".

ואילו בדברי רבינו חננאל (עמ' רכד), שבהם מצויה רק הלישנא אחרינא, איתא: "נימא הא דרבא אמר רב חסדא פליגא אדר' יהודה בריה דר' חייא דאמר באצבע אפילו צילצול קטן חוצץ. ודחינן: כגון שלקה בשמאל, אי נמי שלא במקום צורך עבודה". ונראה שבלישנא אחרינא שבגירסת רבינו חננאל היתה תשובת הגמרא מעין תשובת הלישנא קמא לקושיא "ותיפוק לי משום דהויא חציצה". וכוונת הדברים על פי גירסא זו היא כדלקמן: קביעתו של רב חסדא, "שלא במקום בגדים... פחות מיכן אינן חוצצות", אינה עומדת בסתירה לדברי (רב) יהודה בר' חייא משום שהיא מתייחסת דווקא למקרה שבו לקה בידו השמאלית או אפילו בידו הימנית, אך לא במקום עבודה.²²

[4] ולר' יוחנן אדאשמעינן גמי לשמעין צלצול קטן מילתא אגב אורחיה קמ"ל דגמי מסי

והקשו עוד שלשית ר' יוחנן, שאין איסור חציצה חל שלא במקום בגדים, מדוע לא התירו אפילו צלצול קטן? ברם כפי שכבר העירו בעלי התוספות (קד ע"א ד"ה לישמעין) אין ראוי להקשות כן שהרי אפילו במדינה מותר לקשור צלצול שאינו מַרְפָּא, ומשנתנו הרי באה ללמדנו היתר במקדש.²³ ואמנם, רש"י (קד ע"א ד"ה דגמי מסי) הוציא את דברי הגמרא מפשטם ופירש שלכך בדיוק מכוונת תשובת הגמרא "מילתא אגב אורחיה קמ"ל דגמי מסי", וזהו פירושו: "משום שבת אצטריך למתני גמי, דאף על גב דמסי, שרי במקדש", וכאילו אמרו: "ואף על גב דגמי מסי". ובסוגיא המקבילה בזבחים יט ע"א (ד"ה דגמי מסי) הרחיב בכך רש"י: "דגמי מסי = רופא המכה. ואפ"ה מותר, דאין שבות במקדש, דכולה מסכתא באיסור שבת איירי, ועיקר משום שבות נקט לה, ומשנה זו בעירובין וכן כולה הך סוגיא התם היא".²⁴ ברם מובנה המילולי של תשובת הגמרא הוא שהמשנה ביקשה ללמדנו שגמי מַרְפָּא, "ולשון חכמים מַרְפָּא".²⁵

22 בדברי רבינו חננאל התפלפלו רבות, ראו בהערות המהדיר על אתר ובדברי רש"י ברוידא, עמ' 84-88.
 23 ועיינו מה שתירצו שם בעלי התוספות והשוו דבריהם בסוגיית זבחים יט ע"א (ד"ה מאי איריא גמי לשמעין צלצול קטן) וראו עוד ב'קונטרס בסוגיית צלצול' שבחידושי חתם סופר לסוכה מב ע"א מה שכתב בעניין זה.
 24 בחידושי חתם סופר הנ"ל איתא: "הגהות אשר"י כ' מסוגי' דזבחים מבואר דגמי אסור משום רפואה, והקשה מהרש"א הא גם בעירובי' מבואר כן, וכ' בטהרת הקודש דבעירובי' הגירסא 'מילתא אגב אורחא קמ"ל דגמי מסי' משמע לאו דוקא קאמר אלא מילתא אגב אורחא, ומשום לשון חכמי' מרפא, ולעולם עיקר האיסור במדינה שמא יעשה להוציא דם, אבל בזבחים הגי' 'הא קמ"ל דגמי מסי' משמע דינא קמ"ל משום דמסי הוא דאסור ולא משום גזירה להוציא דם, משו"ה מייתי הגהו' אשר"י מש"ס דזבחים, ע"ש". ויש להעיר שגירסת קטע גניזה בסוגייתנו זהה לגירסא המיוחסת בדבריו לסוגיית זבחים, ואילו בסוגיית זבחים, בכל עדי הנוסח שראיתי (פרט לכ"י וטיקן¹¹⁸), המשמיט את המילה 'מילתא', הנוסח הוא ממש כבסוגיית עירובין.
 25 משלי יב יח והובא מקרא זה בדברי התוספות בזבחים הנ"ל: "ומשני דקמ"ל דגמי מסי משום לשון חכמים מרפא". ואפשר שכוונת הגמרא היתה שהמשנה דיברה בהווה שמסתמא כורכים דווקא בגמי, שלו סגולות רפואיות מוכחות.